

KAMRAN ELEND • Kimliği Terennüm Etmek

KAMRAN ELEND 1990 yılında Mardin'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nden 2014 yılında mezun oldu. Mimar Sinan Üniversitesi sosyoloji yüksek lisans programını 2019 yılında tamamladı. Özellikle sözlü tarih, toplumsal hafıza, siyasal şiddet ve politik-etnik kimliklenme konularına ilgi duymaktadır.

İletişim Yayınları 3075 • Araştırma-İnceleme Dizisi 504

ISBN-13: 978-975-05-3185-9

© 2021 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2021, İstanbul

EDİTÖR Merve Öztürk

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK KOLAJI Riya Teze gazetesinde

Erivan Radyosu tanıtımı ve Kurmanci alfabesi

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Berkay Üzüm

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

KAMRAN ELEND

Kimliği Terennüm Etmek

Erivan Radyosu
Kürtçe Yayını

Kardeřim Yasin ve eřim Esra'ya...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	7
SUNUŞ	
MARJLARDAN GELEN BİR “KISA DALGA”	9
GİRİŞ	17
BİRİNCİ BÖLÜM	
KAVRAMSAL TARTIŞMA: MİLLİYETÇİLİK VE KİMLİK	23
Farklılığın iletişimi ve bir örnek olarak Erivan Radyosu.....	27
Kimlik tutamağı olarak folklor.....	30
İKİNCİ BÖLÜM	
SSCB KÜRTLERİ: TARİH, KİMLİK, HAFIZA	37
SSCB’de Kürtlerin nüfusu.....	49
SSCB’de kültürel üretim ve Kürt kültürü.....	55
<i>Stalinci baskı ve yeniden canlanma dönemi</i>	67
Sinema ve tiyatro.....	74
<i>Riya Teze</i> gazetesi.....	77
Kürtçe radyo yayıncılığı ve Erivan Radyosu Kürtçe Servisi.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE (KARŞI) KAMUSAL ALANIN

İNŞASINDA RADYO	101
Kürt kültürel coğrafyasında kamusal alan koşulları	104
<i>Kamusal alandan dışlanma ve dil politikaları:</i>	
<i>Nesnel kısıtlar</i>	108
<i>Kamusal alanda Kürtçenin yokluğu: Öznel kısıtlar</i>	115
1960 sonrası Türkiye'de karşı kamusal alan nüveleri	129
<i>Kürt hareketinin sol kanadı</i>	
<i>ve karşı kamusal alanın nüveleri olarak Doğu Mitingleri</i>	139
<i>Kürt siyasetinin sağ kanadı</i>	145

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KİMLİĞİ TERENNÜM ETMEK:

KIRSALDA SOSYAL YAŞAM, KAMUSALLIK

VE DUYGUDAŞLIK İNŞASI	153
Ulusötesi Kürt siyaseti ve medya kültürleri	156
Erivan Radyosu: Aşiretlerin radyoyla tanışması	161
<i>Enstrümanlı dengbej olarak Erivan Radyosu</i>	168
<i>Gündelik arayışlarda ve sosyal yaşamda radyo</i>	171
<i>Sistemin sürece ilişkin politika ve pratikleri</i>	179
Radyonun etnik duygudaşlık inşasındaki işlevi	186
<i>"Kürtler de deftere girdi": Yazı, medeniyet ve radyo</i>	190
<i>"Hayalî cemaat"ın tahayyül aracı olarak radyo</i>	194
SONUÇ	213
GÖRÜŞME LİSTESİ	225
KAYNAKÇA	227

TEŞEKKÜR

Bu çalıőmanın hazırlanması esnasında gösterdikleri olağanüstü sabır ve yardımları için sevgili hocalarım Güldem Baykal Büyüksaraç ve Őükrü Aslan'a; yazma konusunda beni motive eden hayat arkadaşım Esra'ya; çalıőmanın bitimine denk gelen zor bir zamanımda yardımlarını esirgemeyen Serpil'e, arkadaşlarım Bahaddin, Gülsüm, Mahsun, Mevlüt, Selim, Alaaddin ve diğer mesai arkadaşlarıma; okuma ve düzeltmeye yönelik uyarılarıla bilgi ve yardımlarını esirgemeyen Keremcan'a; ilgi, öneri ve özverileri için Tanıl Bora'ya ve editörüm Merve Öztürk'e; süreç boyunca yanımda duran sevgili aileme minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum.

MARJLARDAN GELEN BİR “KISA DALGA”

2015’te Nobel Edebiyat Ödülü’ne layık görülen Svetlana Aleksiyeviç, Sovyet toplumunu “hapishane” ve “çocuk bahçesi” arasında bir mekân olarak tanımlamaktaydı.¹ Bu mekânın son derece marjinal kurumlarından birisi olan Erivan Radyosu ise, Moskova Radyosu’na bile nasip olmayan uluslararası bir üne sahipti: Sovyet toplumunda gözlemlenen absürd olguların önemli bir kısmı çok ciddi bir mesleki üslupla bu radyoya referans verilerek hicvedilmekteydi.²

1 Aktaran Françoise Thom, *Comprendre le poutinisme*, Paris, Desclée de Brouwer, 2018, s. 11.

2 Bkz. Antoine ve Philippe Meyer, *Le communisme est-il soluble dans l’alcool?*, Paris, Seuil, 1978, s. 20-23. Bu absürd anlatıların birisiyle yetinelim: Kruşçev’in SBKP’nin XX. Kongresi’ne sunduğu rapordan kısa bir süre sonra Erivan Radyosu’na kapitalist ülkelerde durumun giderek daha vahim bir hal aldığını ve hiç kimsenin geleceğinden emin olamadığını dile getiren bir mektup gönderilir. Mektup, “Sizin gibi sosyalist ülkelerde ise geleceğin kesin olarak öngörülebildiği söylenmektedir, bu doğru mudur?” sorusuyla bitmektedir. Radyonun sunucusu soruyu şu şekilde cevaplandıracaktır: “Değerli dinleyicimiz, mektubunuz için teşekkür ederiz. Kapitalist sistemin toplumlara felakete götürdüğünün bilincindeyiz. Evet, bilginizi teyit edebiliriz, bilimsel sosyalizm sayesinde sosyalist ülkeler olarak geleceğimizi kesinlikle öngörebilme şansına sahibiz. Ne var ki, sizinki kadar önemli olmasa da, bizim de bir sorunumuz bulunmaktadır: Sürekli değişen geçmişin yarın neye benzeyebileceğini öngörmekte büyük bir güçlük çekmekteyiz.”

Kamran Elend'in *Kimliği Terennüm Etmek-Erivan Radyosu Kürtçe Yayını* kitabı, Sovyet Kürtlerinin de bu hapishane ve çocuk bahçesi devamlılığını yaşadıklarını, ama Erivan Radyosu'na çok daha değişik bir anlam atfettiklerini göstermektedir. Bu radyonun Kürtler açısından öneminin anlaşılması için her şeyden önce Sovyet toplumunda "etnik cemaatler" in oluşması ve kurumsallaşması süreçlerini ele almak gereklidir. "Halkların hapishanesi" olarak bilinen Rusya, iç savaş sonrasında Çarlık döneminden miras aldığı imparatorluk geleneğini hem radikalleştirerek devam ettirmekte hem de bu geleneği eski elitlerin tasfiyesinin zorunlu kıldığı yeni bir sınıfsal temele dayandırmaktaydı. Vincent Fourniau'nun da gösterdiği gibi, yeni imparatorluk Slav olmayan halkların "yerelleşme" ve "milletleşme süreci" nin temel aktörü olarak ortaya çıkmaktaydı; her "unsur" un teritoryal-kültürel bir çerçeveye yerleştirilmesi, Moskova'nın ya da mahalli başkentlerden birinin hâkimiyetinde kendine has organları olan bir "cumhuriyet" ya da bir bünye oluşturması gerekiyordu. Özellikle de "proletarya" nın nice liksel olarak son derece zayıf olduğu cumhuriyetlerde, bu sürecin başarılı olmasının koşulu mahalli bir entelektüel katmanın oluşturulmasıydı.³ 1920'lerden başlayarak yetiştirilen bu elitin önemli simaları "Büyük Terör" döneminde (1937-1939) imha edilecekti; ama onların yerine geçenler, Sovyetler Birliği'nin çökmesine kadar nispeten ayrıcalıklı bir konuma kavuşacak, örneğin Sovyet standartlarına göre oldukça yüksek seviyede maaşlar alabilecek ve büyük bir prestije sahip olabileceklerdi. Bu elitlerden beklenen, "politik" bir söylem üretmekten çok SBKP'nin Politbüro ya da Merkez Komitesi'nin belirlediği "sosyalist muhteva" yı kendi "mahalli" dillerine çevirmeleri ve merkezi, kendi grupları hakkında etnografik, folklorik, kültürel verilerle beslemeleri idi. 19. yüzyıl boyunca Çarlık, Orta Asya ve Kafkasyası'nın Avrupalı olmayan "geri" halklarını imparatorluk sayesinde "medenileştirme" hedefini gütmüştü; Sovyetler Birliği ise, hâlâ "feodalizm" safhasında oldukları düşü-

3 Vincent Fourniau, *Transformations soviétiques et mémoires de l'Asie centrale. De l'indigénisation à l'indépendance*, Paris, Les Indes Savantes, 2019.

nülen bu halkları ileri “sosyalist medeniyet”e ulaştırma tahayyülüne sahipti.

Kafkasya Kürtleri, bazen bir mozaik olarak da adlandırılan Sovyetler Birliği'nin tümüyle atipik bir unsurunu oluşturmak-taydılar ve klasik Sovyet sınıflandırmalarına uymayan bir profil göstermekteydiler. Kısa bir dönem süren “Kızıl Kürdistan/La-çin Cumhuriyeti” tecrübesi, Moskova'nın Kürtlere haritada bir yer ayırma arayışında olduğunu göstermekteydi. Bununla bir-likte, Kürtler teritoryal bir çerçeveye oturtulamayan ya göçe-be ya da folklorik bir grup olarak değerlendirilmekteydiler. Bu grubu atipik kılan faktörlerden ilki, her üç Kafkas cumhuriye-tinde de demografik olarak küçük bir azınlık oluşturması, ikin-cisi ise sınıraşırı bir nitelik taşımasıydı. Vladimir Minorski ve Bazil Nikitin gibi uluslararası üne sahip olan Kürdologların ye-tiştigi Rusya, 19. yüzyılın başından itibaren yakından takip etti-ği “Kürt olgusu”nun üç imparatorluğun sınır bölgesinde önem-li bir rol oynadığının farkındaydı.⁴ Aynı şekilde, SSCB'de, hem Erivan hem de Moskova, Kafkas Kürtlerinin ağırlıklı bir kısmı-nın Kafkasya'ya son dönemlerde göç etmiş ve Ermenilerle ya-kın bir ilişki içinde olan Ezidilerden oluştuğunu ve –anakro-nik bir terim kullanmak gerekirse– sınıraşırı Kürt toplumunun “yakın diasporası” olarak değerlendirilebileceğini bilmektey-diler. Ritüellerden mimariye kadar hem Hıristiyanlıktan hem de İslâm'dan uzak olan Ezidizm, doğal olarak egzotik bir ol-gu olarak ortaya çıkmaktaydı. Kafkasya-Ermenistan çerçeve-sinde kendisini bazen Kürt bazen de salt Ezidi olarak değeren-diren bu grubun aynı zamanda kendine has bir sözlü geleneğe sahip olduğu da bilinmekteydi.⁵ Ama Sovyetler Birliği'nin Ezidi Kürtler arasında elit oluşturma sürecini dinî değerlere dayan-dıramayacağı açıldı; bu nedenle de Ezidiliğin din temalı öğele-ri de “milli” ama arkaik bir kültürün öğeleri olarak folklorlaş-tırılacaktı.

4 Bu konuda Adnan Çelik ve Macha Cerovic'in Rus-Kürt ilişkileri üzerine çalış-malarına bakılabilir: <https://ruskurd.hypotheses.org/>.

5 Estelle Amy de la Bretèque, *Paroles mélodistes. Récits épiques et lamentations chez les Yézidis d'Arménie*, Paris, Garnier, 2013; Nahro Zagros, *Kurdish Music in Armenia*, Londra, Hurst, 2017.

Moskova'nın Sovyet Kürtlerine karşı güttüğü siyaset hem diğ er bazı grupları da içeren ve Orta Asya'ya sürgüne kadar varan korku ve baskı rejimine, hem de sadece % 2'si okuryazar olan grubun “sosyalist medeniyet”e entegre edilmesi projesine dayanmaktaydı. Elend'in atıfta bulunduğu 1929 Kürdoloji Konferansı, 1930'da yayımlanmaya başlayan *Riya Teze* gazetesi, 1931'de Erivan Eğitim Fakültesi'nin Kürtçe bölümünün açılması ve 1937'de yetişkin kadınlara kurs verilmesi için iki yıllık eğitim programının başlatılması ve genel olarak kadın entelektüellerin yetiştirilmesine ağırlık verilmesi,⁶ Kürtçe müfredatlı okulların kurulmasının ötesinde çok-boyutlu bir elit oluşturma süreciyle karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Kürtler, özellikle de Ezidi Kürtler arasında yetişen ve Sovyetler Birliği'nin tümünde olduğu gibi yoğun bir sansüre maruz kalan bu elitin sosyalist bir geleceğe inanıp inanmadığını bilmiyoruz, ama bir Kürtlük bilincine sahip olduğundan ve Sovyetler Birliği'ni de her şeyden önce Kürtlüğü de koruyan bir imparatorluk şemsiyesi olarak algıladığından emin olabiliriz.

Kamran Elend'in çalışması, her şeyden önce Erivan'dan Leningrad'a uzanan ve Sovyetler'in çözülmesine kadar devam eden bu elit oluşturma ve kurumsallaştırma süreci konusunda önemli bir referans olarak değerlendirilmelidir. Bu süreçte Erebe Şemo ve Eskerê Boyik gibi Kürt Edebiyat Panteonu'nda yer alan simalar, Kazakistan Mühendislik Akademisi'nde önemli bir yer tutan Nadir Nadirov gibi bilim insanları ya da Celil ailesi gibi babadan kıza ve oğula entelektüel aileler son derece önemli bir rol oynamaktalar; Sovyetler Birliği'nde 1921'den 1980'e kadar 377 farklı başlıklı Kürtçe kitap yayımlanması, 12 gazeteciye istihdam eden *Riya Teze*'nin iki ayrı dönemde de olsa yayınına devam edebilmesi... hiç de küçümsenemeyecek bir “Kürt külliyesi”nin oluşmasını sağlamaktaydı. Ehmedê Xanî, Feqiyê Teyran, İdrîsê Bidlisî, Şerefxanê Bitlisî ve Mela Mehmûdê Bazîdî (Beyazîdî) gibi “klasik”lerin eleştirel edisyonlarının hazırlanması...

6 <http://www.welateme.net/kurdi/modules.php?name=News&file=article&sid=2763#.XtifiTngrIU>; <https://www.gazeteduvar.com.tr/kultur-sanat/2020/05/17/erivan-radyosunun-yasayan-son-kadin-dengeji-aslika-qadir/>.

lanması, Prof. Qanadê Kurdo'nun iki ciltlik bir *Kürt Edebiyat Tarihi*'ni kaleme alması, 1977'de bir Sorani sözlüğünün hazırlanması, M.S. Lazarev ve M.A. Gasratiyan gibi önemli Sovyet şarkiyatçılarının Kürt tarihi üzerine uzmanlaşması, Kürt topluma duyulan ilginin folklorla sınırlı kalmadığını göstermektedir. Yine ilk baskısı 1978'de Sovyetler Birliği Bilim Akademisi tarafından yapılan *Zargotina Kurda* dizisi, folklor araştırmalarını aşan son derece önemli bir bilimsel derleme olarak ortaya çıkmaktadır.⁷

* * *

Ama Elend'in de belirttiği gibi, bu süreci belirleyen diğer önemli özellik, doğuştan gelen "Kürt olma" olgusundan "Kürt olma" bilincine geçilmesini sağlamış olmasıdır. Erivan ve Leningrad, aslında folklorlaştırılmaya ve bu nedenle de kısmen de olsa fosilleştirilmeye çalışılan Kürt kültürünün canlı tutulmasını, yazılı, sözlü ve 1926'daki "Zerê" filmi ve 1937'de Elegez'de ve 1960'larda Tiflis'te Kürt tiyatrolarının kurulmasıyla birlikte görsel yeni ifade biçimlerini kazanmasını mümkün kılan birer merkez rolünü üstlenmiştir. Kürtçeye uygun olduğu düşünülen Latin alfabesinin kabulü bu açıdan önemli bir merhale olarak değerlendirilebilir. "Tarihsel bir alfabeyle sahip olmayan" dillerin Kirilce yazılması kararıyla başlayan ikinci aşamada ise, Kiril alfabesi, Arap alfabesiyle birlikte Kürtçenin bir yazı dili olarak geliştirilmesini mümkün kılan bir alfabe olarak ortaya çıkacaktır. Türkiye'de 1990'lara kadar Kürtçe metinlere karşı uygulanan baskılar, sayısal olarak en zayıf olan Sovyet Kürt cemaatinin Kürt edebiyatının gelişmesinde en önemli rolü oynamasını mümkün kılmıştır. Bu aynı zamanda Kürt kültürünün merkezden değil de marjlardan yola çıkarak hayatta kalabilmesi anlamına gelmiştir. Bu tabloda Moskova'nın stratejisini belirleyen kesinlikle "kendi" Kürtlerini Türkiye'ye karşı bir "koz" olarak kullanmak arzusu değildir. Tam aksine, Sovyetler Birliği, Hoybun-Taşnak dayanışmasıyla başlatılan

7 Ordixanê Celil ve Celilê Celil'in hazırladığı bu eser, 13 cilt olarak Viyana Kürt Enstitüsü (Institut Kurdzaniyê) tarafından yeniden basılmaktadır.

Ağrı Dağı İsyanı'nın bastırılmasına fiilen katkı sunacak, Kafkas Kürtlerinin bir kısmını Orta Asya'ya sürecek, 1960'larda Barzani hareketiyle bir temas içinde olsa da, Ortadoğu stratejisini Bağdat eksenli olarak belirleyecektir. Erivan Radyosu'nda dilendirilen bazı türküler "Kürtlerin ayaklanmaları"ndan (*serhildanên Kurdan*) bahsetse bile, SSCB'nin Kürt siyaseti tamamen bir "iç gramer" ya da "iç mühendislik"le sınırlı kalmakta, imparatorluğun kendi kolektif tebaalarını tanıma ve entegre etme hedefini aşmamaktadır. Ama tümüyle Sovyet kodlarına uyan ve bu kodlar çerçevesinde uysal bir rol oynayan ve yayınlarının çok küçük bir kısmını Kürtçeye hasreden mahalli Erivan Radyosu, Sovyet sınırlarının ötesinde Erivan'ın ve Moskova'nın bile tahmin edemeyecekleri kültürel ve siyasi bir tesis gösterecektir.

Gerçekten de, bu radyo özellikle Türkiye Kürtleri arasında birleştirici ve değiştirici bir rol oynayacaktır. Elend'in isabetli bir şekilde önerdiği gibi, 1960'larda Barzani hareketi ve Erivan Radyosu arasında radikalleştirici bir eşzamanlılık yaşanmaktadır: Barzani "olayı", tarihin Mahabad Cumhuriyeti'nin kuruluş ve çöküş yılı olan 1946'da sona ermediğini, Kürtlerin bir özne olarak yeniden tarih sahnesinde yer aldığını gösterirken, Erivan Radyosu, Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşundan beri sürdürülen inkâr ve asimilasyon politikalarına rağmen kültürde yeni bir sayfa açmanın, yeniden "deftere girebilmenin" mümkün olabileceğini göstermiştir. "Transistör", egemen kültür ve egemen/Westfalyen devlet arasındaki ilişkiyi zayıflatmış, kültüre sınıraşırı bir nitelik kazandırmış, mahalli iktidar erklerinin kontrol edemedikleri mekânlarda üretilip, yine kontrol edilmesi giderek güçlenen frekanslar yoluyla yayılmasını sağlamıştır. Bu teknolojik gelişim, devletin egemenlik hakkı olarak Türkçeyi tek dil olarak dayatma siyasetine de meydan okumuş, Kürtçenin fiilî bir meşruiyet kazanmasını sağlamıştır. Bu "meydan okuma", aynı zamanda yerel düzeyde de gözlemlenmektedir: "ağa"nın, "bey"nin, "lider"nin, mahalli muktedirin köy misafirhanesinde ya da bir kasaba muhtarlığında kurduğu monopol, dahası, "bilinmesi gereken"i belir-

leme yetkisi, transistör sayesinde sarsılmış, uzaktan gelen bir ses dünyaya başka bir şekilde yaklaşmanın mümkün olabileceğini göstermiştir. Türkiye'deki Kürtler tarafından anlaşılması kolay olmayan Bağdat Radyosu'nun ya da Barzani'nin seyyar radyosunun Kürtçesinin aksine, Erivan/Kafkasya Kürtçesinin hem egzotik bir şiveye sahip olması hem de tümüyle anlaşılabilir olması da bu radyonun büyük bir popülerite kazanmasını kolaylaştırmıştır. Yazarın İsmail Beşikçi'nin Alikan Aşireti üzerine çalışmalarından ve sözlü kaynaklardan yola çıkarak gösterdiği gibi, Erivan Radyosu sınıflar, nesiller ve katmanlar arasında değişik varyantları içeren ortak bir dilin oluşmasını da kolaylaştırmıştır. Radyonun, çoğunluğu üniversite öğrencilerinden oluşan Kürt entelijansiyası nezdinde bir referans haline gelmesi bir sürpriz olarak değerlendirilemez; ama Karapetê Xaço gibi ses ustaları, 14 yaşındaki bir dengbej adayına da yeni repertuarlar sunabilmiş, anlatılan destanlar, hikâyeler ya da masallar, yaşlı bir köy kadınına torunlarına aktarabileceği bir kültürel "hazine" kazandırmıştır. 1960'larda, 1920'lerde ve 1930'larda yaşanan katliamların hafızasının hâlâ canlı olduğu, ama bir "Kürtlük bilinci"nin son derece zayıf olduğu bilinmektedir. Bu anlamda, Erivan Radyosu, bir "kimlik hassasiyeti" taşımayan Kürtlerin de kendilerini bir "cemaat" ya da "kitle" olarak algılamalarında önemli bir rol oynamıştır. Erivan, "üç dakika kaldı", "bir dakika kaldı" denerek beklenen bir ses, "bizim" sesimiz, "Kürtlerin milli radyosu"nun sesidir. Radyo, aynı zamanda "Oğlum, devlet zordur, güçlüdür, görmüyor musun Diyarbakır'da, Dersim'de, Sivas'ta (Koçgiri) neler yaptı?" travmasının ve "Kürtçe konuşma utancı"nın da aşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bunun yerini, yine Elend'in aktardığı bir köylünün bahsettiği bir "karşı-korku", ya da iktidarın ruhuna konan bir korku almaktadır: "Yahu biz Kürtlerden korkulur, baksana, şu kutuya (radyo) bile girmişiz."

* * *

1960'larda radyo, telgraf, teleks ve Benedict Anderson'ın muhteşem bir eserinde ele aldığı gazete gibi bir rizom kuru-

cu fonksiyonu görmüştür.⁸ Günümüzde binlerce internet sitesini ve onlarca –çevrimiçi televizyon kanalını barındıran– Kürt sanal alanıyla karşılaştırıldığında, Erivan Radyosu ancak “arkeologlar”ı ilgilendirebilen mütevazı bir tecrübe olarak gözükebilir. Ama sosyolojik bir perspektiften baktığımızda, “herkesin elinde, yanında, işyerinde, hatta öküzünün boyunduruğunda” bile “Erivan”ı dinlemeyi mümkün kılan bir radyoya sahip olması⁹ 1960’larda Kürt subjektivitelerini tümüyle değiştiren bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. “Bütün Kürtler kardeşdir” fikrini yayan radyo, Kürtlüğün salt antropolojik/etnografik bir veri olmaktan çıkarak yeniden politik bir nitelik kazanma sürecini hızlandırmıştır. Kendal Nezan’ın 1970’lerin ikinci yarısında UNESCO’nun da desteğiyle radyonun repertuarından küçük bir seçme yayınlaması¹⁰ ve repertuarın tümünün 2010-2020’de sanal alanda erişime açılması¹¹ ise, “Erivan tecrübesi”nin aynı zamanda Kürt kültür tarihinde bir kilometre taşı oluşturduğunu da göstermektedir.

HAMİT BOZARSLAN

-
- 8 Benedict Anderson, *Under Three Flags: Anarchism and the Anti-Colonial Imagination*, Londra, Verso, 2007 [Üç Bayrak Altında, çev. Emine Bademci, Metis Yayınları, İstanbul, 2007].
 - 9 CKMP Genel İdare Üyesi ve Meclis Başkanvekili Cevat Odyakmaz’ın bu gözlemi elinizdeki kitabın Beşinci Bölümü’nde yer almaktadır.
 - 10 “Musique populaire du Kurdistan”, Paris, Disques Alvares, 1976; “A Musical Anthology of the Orient-Kurdish Music”, Paris, UNESCO Collection, 1978.
 - 11 Bkz. <https://artigercek.com/haberler/erivan-radyosu-arsivindeki-915-sarki-kitaplastirildi> & <https://www.gazeteduvar.com.tr/kultur-sanat/2020/05/02/1955ten-bugune-erivan-radyosunun-900-eseri-ilk-kez-dijitale-tasindi/>